

**Główny Urząd Statystyczny
Departament Badań Społecznych**

Sektor non-profit w Polsce

**Wybrane wyniki badań statystycznych
zrealizowanych przez GUS
na formularzach SOF**

Szanowni Państwo!

Pragnąc zachęcić do udziału w badaniu SOF-1, przekazujemy Państwu niniejszy folder zawierający wybrane wyniki z poprzednich badań tego typu.

Ostatnie badanie SOF Główny Urząd Statystyczny zrealizował w 2006 r. w ramach Partnerstwa na Rzecz Rozwoju „Tu jest praca” przy udziale środków Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL. Projekt i analizę wyników badania wykonał Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk¹.

Folder zawiera wybrane wyniki tej analizy tj. diagnozę zasobów i funkcji sektora non-profit w Polsce na tle wyników z innych krajów Unii Europejskiej.

Życzę przyjemnej lektury,

dr Sławomir Nałęcz,

Zastępca Dyrektora Departamentu Badań Społecznych GUS

¹ Nałęcz S. (red.), *Gospodarka społeczna w Polsce. Wyniki badań 2005-2007*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2008. Oprócz formy książkowej wyniki badania organizacji non-profit umieszczono w witrynie internetowej www.gospodarkaspooleczna.pl w zakładce *Wyniki badań*.

DEFINICJA SEKTORA NON-PROFIT

Zgodnie z przyjętą w statystyce międzynarodowej definicją, sektor non-profit tworzą podmioty spełniające następujące wymogi:

- ✧ trwała struktura organizacyjna;
- ✧ przynależność do sektora prywatnego (niepublicznego);
- ✧ charakter niezarobkowy (celem nie jest zysk)²;
- ✧ samorządność;
- ✧ dobrowolność (uczestnictwa w organizacji)³.

LICZBA FAKTYCZNIE DZIAŁAJĄCYCH PODMIOTÓW NON-PROFIT

W trakcie realizacji badania SOF podjęto próbę kontaktu z reprezentatywną losowo-warstwową próbą organizacji non-profit zarejestrowanych w systemie REGON. W rezultacie ustalono, że liczba aktywnych, samodzielnych podmiotów sektora non-profit (bez związków zawodowych i partii politycznych) na koniec 2005 r. wynosiła prawie 67,5 tys. jednostek:

- ✧ 56,4 tys. stowarzyszeń i podobnych organizacji członkowskich (w tym ochotnicze straże pożarne, komitety społeczne, stowarzyszenia kultury fizycznej, koła łowieckie);
- ✧ 5 tys. fundacji;
- ✧ 3,9 tys. organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego (w tym zrzeszenia zawodowe, cechy, izby, społeczno zawodowe organizacje rolników a także organizacje pracodawców);
- ✧ 2,2 tys. społecznych podmiotów wyznaniowych (organizacje członkowskie oraz placówki świadczące usługi społeczne działające w ramach kościołów i związków wyznaniowych).

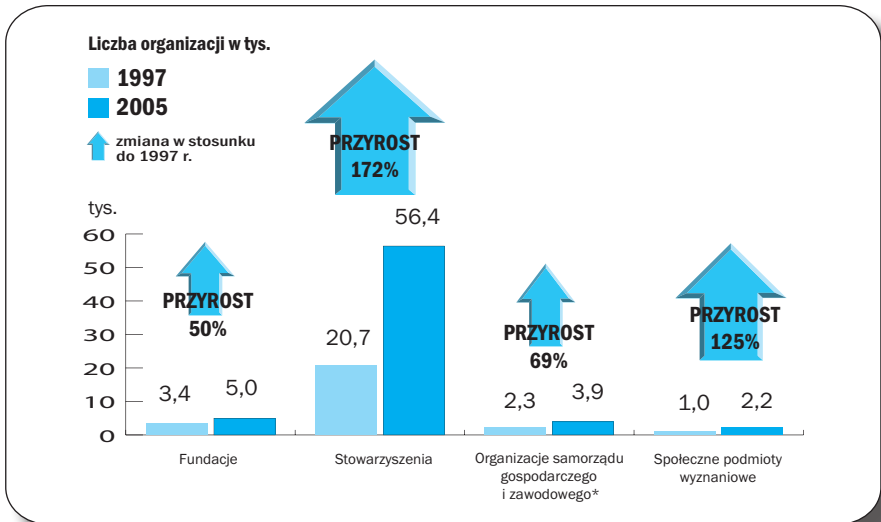
W porównaniu do liczby tego samego typu organizacji ustalonej na koniec 1997 roku (27,4 tys.) nastąpił dwupółkrotny wzrost liczby podmiotów non-profit, w szczególności w zakresie stowarzyszeń i społecznych podmiotów wyznaniowych.

² Ewentualna nadwyżka przychodów nad kosztami może być wykorzystana tylko do realizacji celów statutowych a nie do rozdziału między członków, założycieli itp.

³ *Handbook on Non-profit Institutions in the System of National Accounts*, Statistics Division, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York 2003.

Wykres 1. Liczba działających organizacji non-profit w roku 1997 i 2005.

* Razem z organizacjami pracodawców.

Źródło: Badania SOF 2006. Opracowanie: Joanna Konieczna-Sałamatın.

POTENCJAŁ EKONOMICZNY SEKTORA NON-PROFIT W SKALI KRAJU – ZATRUDNIENIE ETATOWE

Na koniec 2005 roku sektor organizacji non-profit⁴ zatrudnił 112,5 tys. pracowników w ramach stosunku pracy, w tym 100,4 tys. pracowników, uznających organizację non-profit za główne miejsce swojej pracy zarobkowej. Wyrażający się poprzez zatrudnienie etatowe potencjał ekonomiczny sektora non-profit (SNP) stanowił:

- ◇ 0,8% wszystkich pracujących w gospodarce narodowej,
- ◇ 1,1% zatrudnienia najemnego w gospodarce narodowej,
- ◇ 1,1% wszystkich pracujących w sektorze prywatnym,
- ◇ 1,7% zatrudnienia najemnego w sektorze prywatnym.

Uwzględniając roczną fluktuację zatrudnienia w ciągu roku oraz fakt, że nie wszyscy pracownicy sektora non-profit są zatrudnieni w pełnym wymiarze czasu pracy, uzyskano liczbę 99,3 tys. określającą przeciętne roczne zatrudnienie w 2005 roku, wyrażone w pełnych etatach przeliczeniowych.

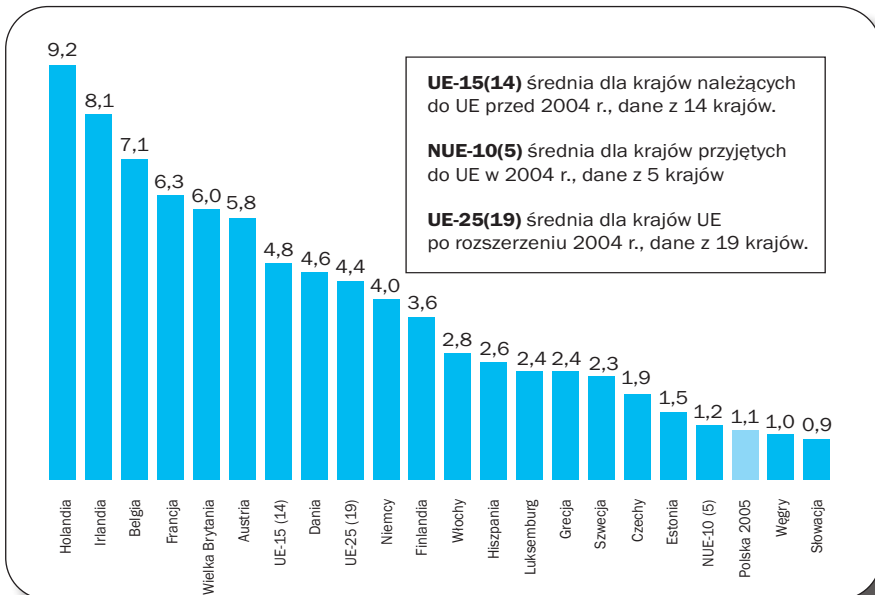
⁴ Bez związków zawodowych i partii politycznych.

Jeśli potraktować cały sektor non-profit jako jednego pracodawcę to byłby on porównywalny z największym pod względem zatrudnienia polskim przedsiębiorstwem – z Poczta Polska (101 tys. pracowników), dystansując dwie firmy kolejarskie (PKP Cargo - 49 tys. i PKP Polskie Linie Kolejowe - 45 tys.) oraz największego pracodawcę sektora prywatnego Telekomunikację Polską (36 tys. pracowników)⁵.

POTENCJAŁ EKONOMICZNY W ZAKRESIE ZATRUDNIENIA – PORÓWNIANIA MIĘDZYNARODOWE

Wykres 2. Udział sektora non-profit w krajowym zatrudnieniu najemnym. Polska i inne kraje Unii Europejskiej (dane w %).

Źródło: Natęcz S., *Sektor non-profit*, w: Natęcz S. (red.), *Gospodarka społeczna w Polsce. Wyniki badań z lat 2005-2007*. Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2008: 162.

Porównania międzynarodowe pokazują, że zasoby polskiego sektora non-profit na tle sytuacji w krajach UE są dość skromne. Potencjał ekonomiczny mierzony udziałem

⁵ Dane o zatrudnieniu w największych przedsiębiorstwach wg stanu na 13.12.2004 r. za www.biznespolska.pl

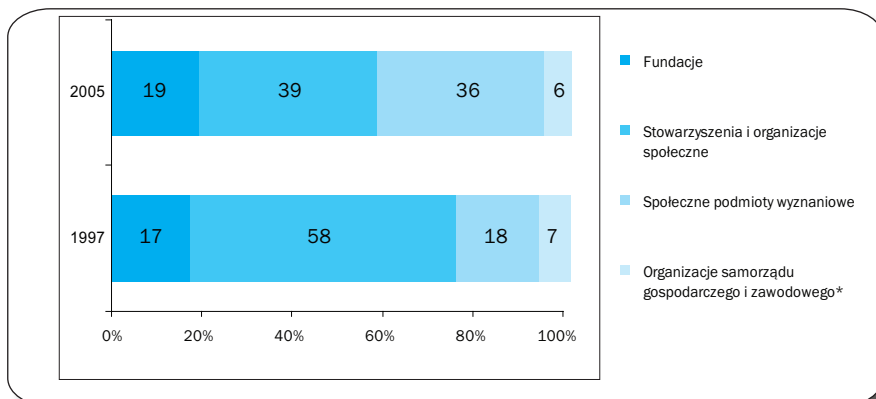

sektora non-profit w krajowym zatrudnieniu najemnym w Polsce (1,1%) jest czterokrotnie niższy niż średni wskaźnik dla „starych krajów unijnych” (4,8%) czy średni wskaźnik dla rozszerzonej UE (4,4%), ale jednocześnie pozostaje na poziomie zbliżonym do średniej dla nowych, postkomunistycznych krajów UE (1,2%).

DYNAMIKA ZATRUDNIENIA ETATOWEGO W LATACH 1997-2005

Mimo dużego wzrostu liczby podmiotów sektora non-profit (o 147%) w okresie 1997-2005, odnotowano tylko niewielki wzrost potencjału ekonomicznego wyrażający się wzrostem zatrudnienia etatowego (o 14%). Wzrost zatrudnienia proporcjonalny do przyrostu liczby podmiotów wystąpił tylko w grupie społecznych podmiotów wyznaniowych (o 129%). Niewielki wzrost liczebności personelu etatowego odnotowano w zbiorowości fundacji (o 29%); był to jednak wzrost prawie dwukrotnie mniejszy niż przyrost liczebności fundacji. Gorzej było wśród organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego, gdzie mimo, że ogólny potencjał zatrudnienia pozostał na tym samym poziomie to rozkładał się on na zwiększoną o 2/3 liczbę organizacji. Dramatyczne pogorszenie nastąpiło w zbiorowości stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych. Dysponowały one na koniec 2005 r. tylko 3/4 posiadanych 8 lat wcześniej etatów, a jednocześnie liczba stowarzyszeń wzrosła o 172%.

Wykres 3. Struktura zatrudnienia etatowego sektora non-profit w roku 1997 i 2005 (dane w %).

* Razem z organizacjami pracodawców.

Źródło: Dane z badania SOF 2006. Opracowanie: Joanna Konieczna-Sałamatin.

Powyższe zmiany zaowocowały bardzo wyraźną zmianą w strukturze zatrudnienia etatowego całego sektora non-profit. W ciągu ośmiu lat dzielących przeprowadzone badania procentowy udział społecznych podmiotów wyznaniowych wzrósł dwukrotnie, zaś udział stowarzyszeń zmalał o jedną trzecią.

RÓŻNORODNOŚĆ FORM ZATRUDNIENIA PERSONELU ORGANIZACJI NON-PROFIT

- ❖ 6 na 10 podmiotów non-profit nie zatrudniało w 2005 r. żadnego personelu etatowego ani nie wypłacało wynagrodzeń za pracę w formach pozaetatowych;
- ❖ co piąta jednostka non-profit korzystała tylko z pracy w formie zatrudnienia pozaetatowego (umowa-zlecenie, umowa o dzieło itp.),
- ❖ tylko co szоста organizacja non-profit posiadała przynajmniej jednego pracownika zatrudnionego w ramach umowy o pracę.

Tabela 1. Korzystanie z płatnej pracy etatowej i pozaetatowej w SNP (2005 r.)

Zbiorowość organizacji	Organizacje non-profit które...			Razem
	nie ponoszą żadnych kosztów wynagrodzeń	ponoszą tylko koszty wynagrodzeń pozaetatowych	ponoszą koszty zatrudnienia etatowego	
Ogółem sektor non-profit*	63%	21%	16%	100%
Fundacje	50%	30%	20%	100%
Stowarzyszenia i organizacje społeczne	67%	21%	11%	100%
Organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego**	47%	12%	41%	100%
Spoleczne podmioty wyznaniowe	30%	3%	67%	100%

* Bez związków zawodowych i partii politycznych.

** Razem z organizacjami pracodawców.

Źródło: Dane z badania SOF 2006. Opracowanie: Sławomir Nałęcz.

W 2005 roku w ramach umów zlecenia i o dzieło pracowało w SNP ok. 302,5 tys. osób, jednak tylko dla 23,1 tys. osób była to praca stanowiąca ich główne źródło utrzymania.

Wolumen pracy pozaetatowej, oszacowany na podstawie proporcji między kosztami wynagrodzeń bezosobowych i osobowych, wyniósł 46,5 tys. etatów przeliczeniowych. Wolumen pracy pozaetatowej wraz z wolumenem pracy etatowej (99,3 tys. etatów) to łącznie 145,8 tys. etatów przeliczeniowych pracy płatnej wykonywanej w SNP.

DYNAMIKA FORM ZATRUDNIENIA

W okresie między 1997 a 2005 r. odsetek organizacji płacących jakiegokolwiek wynagrodzenia (z tytułu umów o pracę, o dzieło, zlecenia itp.) spadł z 49% do 37%, zaś odsetek organizacji płacących wynagrodzenia personelowi etatowemu spadł z 34% do 16%.

Wobec braku wystarczających środków na zatrudnienie etatowe organizacje non-profit zwiększyły korzystanie z tańszego ale mniej stabilnego zatrudnienia pozaetatowego:

- ✧ o 6% wzrósł odsetek organizacji korzystających z płatnej pracy pozaetatowej (z 15% do 21%),
- ✧ o 23% wzrósł także wolumen pracy pozaetatowej (z 37,9 tys. do 46,5 tys. etatów przeliczeniowych).

ZASOBY FINANSOWE I ICH ROZKŁAD WEWNĄTRZ SEKTORA NON-PROFIT

Suma kosztów działalności sektora non-profit w 2005 r. wyniosła blisko 10,9 mld PLN. Wielkość ta odpowiadała 1,1% PKB.

Tabela 2. Parametry finansowe organizacji non-profit, według ich formy prawnej (2005 r.)

Typ organizacji	Rozkład sumy kosztów działalności SNP pomiędzy jego podzbiorowości	Średnia kwota rocznych kosztów jednej organizacji* (w tys. PLN)	Środkowa kwota rocznych kosztów (mediana) jednej organizacji* (w tys. PLN)
Ogółem sektor non-profit*	100%	161	6
Fundacje	24%	518	21
Stowarzyszenia i org. społeczne	49%	94	5
Org. samorządu gosp. i zawod.**	11%	307	18
Spółeczne podmioty wyznaniowe	16%	813	229

* Bez związków zawodowych i partii politycznych.

** Razem z organizacjami pracodawców.

Źródło: Nałęcz S., *Sektor non-profit*, w: Nałęcz S. (red.), *Gospodarka społeczna w Polsce. Wyniki badań 2005-2007*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2008: 134

Podobnie jak w przypadku liczebności jednostek badanych oraz w przypadku rozkładu liczby zatrudnionych, największa część kosztów działania sektora non-profit wiąże się z działalnością stowarzyszeń i organizacji społecznych (49%). Inaczej niż w wypadku zatrudnienia, drugim co do ważności typem podmiotów non-profit pod względem potencjału finansowego są fundacje (24% potencjału finansowego SNP), które wyprzedzają subsektor społecznych podmiotów wyznaniowych (16% finansów SNP). Najmniej zasobów finansowych SNP przypada na grupę organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego.

Z punktu widzenia budżetu przeciętnej organizacji danego typu zdecydowanie najsilniejszymi finansowo organizacjami są społeczne podmioty wyznaniowe, znacznie słabsze są fundacje i organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego, a najsłabsze są stowarzyszenia (tabela 2, kolumny 2 i 3).

WEWNĘTRZNE ZRÓŻNICOWANIE SEKTORA NON-PROFIT

Potencjał ekonomiczny sektora non-profit jest bardzo nierównomiernie rozłożony. Całość zatrudnienia etatowego i 87% budżetu SNP skupia się w ok. 10 tys. podmiotów zatrudniających przynajmniej jednego pracownika etatowego i stanowiących ledwie 15% z ogólnej liczby organizacji tworzących sektor non-profit. Pozostałe 85% organizacji, które nie zatrudniały nikogo w ramach stosunku pracy, dysponowało zaledwie 13% budżetu sektora. W latach 1997-2005 zróżnicowanie ekonomiczne wewnątrz SNP pogłębiało się. Szybki wzrost liczby podmiotów sektora (o 147%) odbywał się głównie poprzez powstawanie organizacji nieposiadających zasobów ekonomicznych (wzrost liczby organizacji bez personelu etatowego o 217%), a jednocześnie liczba organizacji mających personel etatowy i skupiających prawie 90% wszystkich zasobów finansowych sektora pozostała na prawie niezmiennym poziomie (wzrost o 7%). Całość potencjału zatrudnieniowego sektora rosła bardzo powoli (wzrost zatrudnienia etatowego zaledwie o 14%, a zatrudnienia pozaetatowego – o 23%). W rezultacie odsetek organizacji non-profit (bez związków zawodowych i partii politycznych) wypłacających jakiegokolwiek wynagrodzenia (dla personelu etatowego lub formie umowy-zlecenia, czy umowy o dzieło) zmalał z 49% w 1997 roku do 37% w 2005 roku, a udział organizacji wypłacających wynagrodzenia z tytułu umowy o pracę spadł o połowę (z 34% do 16%).

PRZYCHODY

Przychody sektora non-profit w 2005 roku były silnie zdywersyfikowane. Największy był udział przychodów z opłat, które stanowiły 48% kwoty wszystkich przychodów. Przychody ze składek członkowskich wynosiły 8%, zaś środki publiczne i darowizny stanowiły łącznie 42%.

Na **przychody z opłat** składały się:

- ✧ wpływ **z działalności gospodarczej** – generowały one 24% przychodów SNP ale pozyskiwało je tylko 7% jednostek non-profit; w największym stopniu tego rodzaju środki pozyskiwały organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego oraz fundacje;
- ✧ wpływ **z opłat** od osób korzystających z dóbr/usług przekazywanych przez organizacje w ramach nie nastawionej na zysk odpłatnej działalności statutowej – to 21% przychodów SNP; pobieranie opłat za działalność statutową zadeklarowało 16% podmiotów non-profit; w największym stopniu tego rodzaju środki pozyskiwały stowarzyszenia i inne organizacje społeczne oraz społeczne podmioty wyznaniowe;
- ✧ wpływ **z odsetek, dywidend, najmu lub sprzedaży majątku** to 3% przychodów SNP; pozyskiwanie tego rodzaju środków zadeklarowało 13% jednostek non-profit; przychody z majątku odgrywały relatywnie największą rolę w przychodach fundacji.

Składki członkowskie stanowiły 8% przychodów sektora non-profit i były wykazywane jako źródło przychodów przez 45% organizacji; w największym stopniu korzystały z nich organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego oraz stowarzyszenia i organizacje społeczne.

Na **pozostałe przychody (nierynkowe)** składały się:

- ✧ środki **od administracji publicznej** (dotacje), które stanowiły 29% przychodów SNP, a były pozyskiwane przez 39% organizacji non-profit, w największym stopniu – przez społeczne podmioty wyznaniowe;
- ✧ **darowizny i zbiórki publiczne** tworzyły łącznie 12% przychodów SNP; korzystało z nich 30% jednostek non-profit, w największym stopniu – fundacje;
- ✧ przychody z **1% podatku PIT** stanowiły tylko 0,4% budżetu sektora non-profit i skorzystało z nich jedynie 2% organizacji, w największym stopniu dotyczyło to fundacji;
- ✧ przychody z **nawiązek sądowych** stanowiły 0,1% budżetu SNP i korzystało z nich tylko 1% organizacji, w relatywnie największym stopniu tego rodzaju dochody uzyskiwały fundacje.

Tabela 3. Struktura przychodów w sektorze non-profit i w jego podzbiorowościach (2005 r.)

Kategorie przychodów	Ogółem sektor non-profit*	Fundacje	Stowarzyszenia i organizacje społeczne	Org. samorządu gospodarczego i zawodowego**	Społeczne podmioty wyznaniowe
działalność gospodarcza	24%	31%	20%	44%	12%
odpłatna działalność statutowa	21%	8%	30%	15%	20%
przychody z majątku	3%	7%	2%	3%	2%
środki publiczne	29%	23%	28%	6%	56%
darowizny i zbiórki	12%	25%	9%	1%	11%
1% i obowiązki sądowe	1%	2%	0%	0%	0%
składki członkowskie	8%	0%	9%	31%	0%
inne przychody	2%	4%	2%	2%	0%
RAZEM	100%	100%	100%	100%	100%

* Bez związków zawodowych i partii politycznych.

** Razem z organizacjami pracodawców.

Źródło: Nałęcz S., *Sektor non-profit*, w: Nałęcz S. (red.), *Gospodarka społeczna w Polsce. Wyniki badań 2005-2007*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2008: 136.

ZMIANY W STRUKTURZE PRZYCHODÓW SEKTORA NON-PROFIT

W latach 1997–2005 w strukturze przychodów SNP (z wyłączeniem związków zawodowych i partii politycznych) wzrósł łączny udział środków z działalności gospodarczej i odpłatnej działalności statutowej (z 39% do 45%), a także odnotowano wzrost udziału wpływów ze składek członkowskich (z 4% do 8%) oraz wzrost udziału środków publicznych (z 26% do 29%). Z powodu spadku inflacji znacznie spadł udział przychodów z odsetek i dywidend (z 13% do 2%). Spadł także nieco udział darowizn (z 15% do 12%). Wejście w życie przepisów o możliwości przekazania 1% z podatku PIT nie spowodowało jeszcze (w 2005 r.) istotnych zmian w strukturze przychodów (udział tych środków w przychodach SNP wyniósł tylko 0,4%).

POTENCJAŁ SPOŁECZNY SEKTORA NON-PROFIT

Sektor non-profit w znacznym stopniu opiera swą działalność na zasobach społecznych. W świetle przeprowadzonych analiz odwołujących się zarówno do badania organizacji (SOF 2006), jak i sondażowych badań dorosłej ludności Polski⁶ w 2005 roku organizacje non-profit miały na swoich listach członków około 17 mln osób (15 mln – bez związków zawodowych). Po uwzględnieniu faktu, że część osób należy do kilku organizacji, bazę członkowską sektora non-profit oszacować można na ok. 8 mln osób, które należą do co najmniej jednej organizacji non-profit (1/4 dorosłej ludności Polski).

Tabela 4. Społeczna baza sektora non-profit w Polsce, w krajach Europy Środkowo Wschodniej i w innych regionach Europy (ok. 1999 r.)

kraj/region (liczba krajów, które uwzględniono do wyliczenia nieważonej średniej regionalnej)	Procent dorosłej populacji należącej...		Procent dorosłej ludności świadczącej pracę społeczną...	
	– do przynajmniej jednej organizacji non-profit	– do co najmniej jednej organizacji non-profit oprócz partii lub związku	– w przynajmniej jednej organizacji non-profit	– w co najmniej jednej organizacji oprócz partii lub związku
Polska	25	19	14	12
Europa Środkowo-Wschodnia (6)	38	30	25	21
Europa Wschodnia (14)	37	26	21	18
Europa Zachodnia (15)	58	53	33	31

Źródło: wyniki badania *Europejskiego Badania Wartości*, na podstawie Nałęcz S., Bartkowski J., *Social and Economic Potentials of the Civil Society Organizations in CEE after 1989*, w: Eliason S. (red.), *Building Democracy and Civil Society East of the Elbe*, Routledge, London-New York, 2007: 188-189.

Porównania międzynarodowe w zakresie potencjału członkowskiego i rozpowszechnienia wolontariatu, dokonane na bazie danych z przeprowadzonego w 1999 roku *Europejskiego Badania Wartości*, potwierdzają, że nie tylko pod względem ekonomicznym ale również w zakresie zasobów społecznych sektor non-profit w Polsce, tak jak i w większości postkomunistycznych krajów Europy Środkowo-Wschodniej, dysponuje znacznie mniejszymi zasobami niż to ma miejsce większości krajów Europy Zachodniej. Tylko

⁶ Na podstawie: Wciórka B., *Stan społeczeństwa obywatelskiego w latach 1998–2006*, Warszawa: CBOS 2006 oraz Gumkowska M., Herbst J., Wygnański J., *Wolontariat, filantropia i 1% – raporty z badań 2004*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2004.

jeden na czterech dorosłych Polaków deklarował przynależność do jakiejś organizacji, a jeden na siedmiu choć raz w roku wspierał jakąś organizację swoją bezpłatną pracą. Analogiczne wskaźniki dla Europy Zachodniej i krajów rozwiniętych były przeciętnie dwa razy wyższe (tabela 4).

Spośród podmiotów sektora non-profit aż 96% jednostek stwierdziło, że posiada jakąś bazę członkowską, choćby w formie członków społecznie działających organów kolegialnych (np. rada fundacji czy społecznie sprawowany kolektywny zarząd). Nieco rzadziej, ale również w ogromnej większości organizacji, stwierdzono też występowanie pracy społecznej (w 82% podmiotów non-profit). Zadeklarowana przez badane organizacje łączna suma godzin przepracowanych przez członków i wolontariuszy zewnętrznych stanowiła ekwiwalent 53 tys. etatów (bez związków zawodowych).

Liczba osób, które w 2005 roku angażowały się w pracę społeczną w objętej badaniem SOF 2006 populacji podmiotów non-profit, wyniosła – zgodnie z informacjami podanymi przez te organizacje – ok. 1,6 mln. Są jednak powody, aby sądzić, że dane te są znacznie zaniżone z powodu nieuwzględniania osób, które rzadko lub tylko raz w roku świadczyły pracę społeczną. Przepuszczenia te znajdują potwierdzenie nie tylko w przedstawionych powyżej wynikach *Europejskiego Badania Wartości*, ale także w danych z badania sondażowego *Wolontariat, filantropia i 1%* z końca 2004 r. Wyniki tych badań wskazują, że liczba osób, które faktycznie przynajmniej raz w roku zaangażowały się w pracę społeczną była w istocie ok. trzy razy większa niż wynikałoby to z danych wpisywanych przez organizacje do formularzy SOF i wynosiła ok. 5,5 mln osób przynajmniej raz w roku pracujących społecznie w ramach jakiejś organizacji (18,3% dorosłych Polaków)⁷.

DYNAMIKA BAZY SPOŁECZNEJ SEKTORA NON-PROFIT

Zmiany potencjału społecznego sektora non-profit przebiegały dwutorowo. Z jednej strony od lat osiemdziesiątych do końca lat dziewięćdziesiątych dwudziestego wieku trwał proces kurczenia się bazy członkowskiej w organizacjach masowych (np. w związkach zawodowych, partiach i w wielu organizacjach społecznych zakorzenionych w PRL), z drugiej zaś strony najpierw gwałtownie, a potem wolniej i systematycznie powstawały dziesiątki tysięcy organizacji o małej liczbie członków oraz niewielkim potencjale ekonomicznym, posługujące się głównie zasobami nierynkowymi i pracą społeczną. Wzrost potencjału społecznego

⁷ Gumkowska M., Herbst J., Wygnański J., *Wolontariat, filantropia i 1%...*, op. cit.

SNP był widoczny zarówno poprzez zwiększenie wolumenu pracy społecznej mierzonej w badaniach SOF (w 1997 r. praca społeczna stanowiła ekwiwalent 33 tys. etatów przeliczeniowych, zaś w 2005 r. – 53 tys.), jak i poprzez wzrost liczby pracujących społecznie oraz przez zwiększenie wymiaru czasu tej pracy. Wskazują na to dane z badań CBOS (wzrost odsetka pracujących społecznie w ostatnim roku z 19% w 2001 r. do 23% w 2005 r. przy nieznacznym wzroście liczby dni poświęcanych na tę pracę) oraz dane z badań SMG/KRC-Klon/Jawor (wzrost odsetka pracujących społecznie z 10% w 2001 r. do 18% w 2004 r.)⁸.

FUNKCJE SEKTORA NON-PROFIT W RAMACH GOSPODARKI SPOŁECZNEJ

W ostatnich kilku latach wzrasta zainteresowanie problematyką gospodarki społecznej czy też ekonomii społecznej. Również jednostki należące do sektora non-profit coraz częściej są postrzegane jako podmioty gospodarki społecznej. W związku z tym w badaniu SOF 2006 przeprowadzono analizę wybranych funkcji gospodarki społecznej w odniesieniu do badanych organizacji non-profit.

FUNKCJA ZATRUDNIENIOWA

Wyniki analiz w ograniczonym tylko stopniu potwierdzają występowanie funkcji zatrudnieniowej w wymiarze ilościowym, gdyż tylko co szósta organizacja non-profit posiadała personel etatowy a dwie trzecie jednostek nie korzystało ani z zatrudnienia etatowego ani pozaetatowego.

Spełnianie przez sektor non-profit funkcji zatrudnieniowej znajduje wyraz w socjalnym wymiarze generowanego przez badane organizacje zatrudnienia. Specyfika miejsc pracy w jednostkach non-profit polega na ich elastyczności, możliwości dopasowania do potrzeb osób, które nie mogą podjąć pełnowymiarowego zatrudnienia etatowego (np. młode matki, niepełnosprawni czy osoby w starszym wieku). Potwierdzeniem tego jest dwukrotnie wyższy niż przeciętnie w gospodarce narodowej procent miejsc pracy niepełnoetatowej oferowanych w sektorze non-profit (23% wobec 11% w gospodarce narodowej) oraz duża liczba miejsc pracy w formie pracy pozaetatowej.

Kolejne analizy potwierdzają, że miejsca pracy w sektorze non-profit częściej niż średnio w gospodarce narodowej oferowane są kobietom (feminizacja personelu etatowego

⁸ Niestety w raportach z kolejnych badań tego typu odnotowano tendencje spadkowe (Baczkowski A., Ogrodzka A., *Wolontariat, filantropia i 1%. Raport z badań 2007*. Klon/Jawor, Warszawa 2008).

SNP wynosi 58% wobec 45% w gospodarce narodowej) oraz osobom niepełnosprawnym (4,8% pracowników SNP wobec 3,6% pracujących w gospodarce narodowej), osobom w wieku emerytalnym (4,6% wobec 2,7%) oraz niepełnoletnim (1,1% wobec 0,3%).

Tabela 5. Socjalny wymiar zatrudnienia etatowego w sektorze non-profit (2005 r.)

	% miejsc pracy niepełnoetatowej	% kobiet w personelu etatowym	% niepełnosprawnych w personelu etatowym
Pracujący w gospodarce narodowej	10,9%	44,7%	3,6%
Ogółem sektor non-profit*	22,6%	57,9%	4,8%
Stowarzyszenia i organizacje społeczne	19,6%	63,2%	11,2%
Fundacje	25,4%	50,5%	4,3%
Organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego**	26,5%	52,3%	1,9%
Społeczne podmioty wyznaniowe	20,4%	64,2%	2,7%

* Bez związków zawodowych i partii politycznych.

** Razem z organizacjami pracodawców.

Źródło: Nałęcz, S., *Sektor non-profit*, w: Nałęcz S. (red.), *Gospodarka społeczna w Polsce. Wyniki badań 2005-2007*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2008: 148.

Nadrepresentacji zatrudnienia wymienionych kategorii pracowników SNP, które można uznać za osoby mające szczególne trudności na rynku pracy, towarzyszy jednak znaczna nadwyżka osób z wyższym wykształceniem (47% zatrudnionych w SNP ma wyższe wykształcenie, podczas gdy wśród pracujących w gospodarce narodowej osoby z wyższym wykształceniem stanowią 22%). Może to oznaczać, że chociaż sektor non-profit zatrudnia osoby z grup defaworyzowanych na rynku pracy, specyfika wykonywanej pracy (głównie usługi) wymaga, aby był to jednak personel o wysokich kwalifikacjach.

FUNKCJA ŚWIADCZENIA USŁUG DLA SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ

O lokalnym ukierunkowaniu działalności sektora non-profit świadczy wysoki odsetek organizacji deklarujących, że ich działalność ma zasięg nieprzekraczający jednego powiatu (57%), a nawet jednej gminy (36%). Jednocześnie ponad połowa organizacji

zadeklarowała również, że ich działalność ma na celu wsparcie lub rozwój społeczności lokalnej (54%).

Tabela 6. Lokalny charakter działalności organizacji non-profit (2005 r.)

	Ogółem SNP*	Fundacje	Stowarzyszenia i organizacje społeczne	Org. samorządu gosp. i zawodowego**	Społeczne podmioty wyznaniowe
Organizacje, których działalność nie przekracza granic jednego powiatu	56%	24%	59%	67%	51%
Organizacje potwierdzające, że ich działalność służy wsparciu lub rozwojowi lokalnej społeczności	36%	15%	37%	51%	34%

* Bez związków zawodowych i partii politycznych.

** Razem z organizacjami pracodawców.

Źródło: Nałęcz, S., *Sektor non-profit*, w: Nałęcz, S. (red.), *Gospodarka społeczna w Polsce. Wyniki badań 2005-2007*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2008: 151.

FUNKCJA UDZIELANIA POMOCY W UZYSKANIU ZATRUDNIENIA ORAZ FUNKCJA ŚWIADCZENIA USŁUG NA RZECZ OSÓB WYKLUCZONYCH SPOŁECZNIE

Udzielanie pomocy w uzyskaniu zatrudnienia oraz świadczenie usług na rzecz osób wykluczonych społecznie zadeklarowała stosunkowo mała część organizacji non-profit (odpowiednio 7% i 11%). Przy ujęciu danych w liczbach absolutnych okazuje się, że działalności te dotyczą jednak znacznej liczby organizacji (odpowiednio 5 tys. i 7,5 tys. podmiotów) oraz obejmują znaczną liczbę beneficjentów (odpowiednio 1,3 mln i 3,4 mln)⁹. Udzielanie pomocy w uzyskaniu pracy było najbardziej rozpowszechnione wśród społecznych podmiotów wyznaniowych (15%), fundacji (13%) oraz organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego (14%), zaś najmniejszy odsetek organizacji pomagających w zatrudnieniu był wśród stowarzyszeń (6%). Mimo to, ze względu na dominującą w SNP liczebność organizacji o formie stowarzyszenia, to one właśnie stanowiły najliczniejszą grupę usługodawców w tej dziedzinie i obsłużyły 77% wszystkich beneficjentów.

W zakresie pomocy udzielanej osobom dotkniętym wykluczeniem społecznym sytuacja wyglądała podobnie. Prowadzenie tego rodzaju działalności deklarowało 41%

⁹ Podane liczby beneficjentów to górne granice przedziałów, w których lokuje się faktyczna liczba beneficjentów. Obliczono je dla modelu, w którym osoby otrzymujące wsparcie od jednej organizacji nie korzystałyby jednocześnie z pomocy innych podmiotów non-profit.

społecznych podmiotów wyznaniowych, 21% fundacji, 10% stowarzyszeń oraz 3% organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego. W liczbach absolutnych dominującym dostarczycielem okazały się jednak być ponownie stowarzyszenia, które świadczyły usługi dla 75% sumy beneficjentów zgłoszonych przez wszystkie organizacje non-profit.

FUNKCJA DEMOKRATYCZNEGO ZARZĄDZANIA

Bardzo ważną dla organizacji non-profit funkcją, która powoduje, że często są one określane jako organizacje obywatelskie lub organizacje społeczeństwa obywatelskiego, jest funkcja demokratycznego zarządzania. Stopień realizacji tej funkcji wyraża procent członków, którzy wzięli udział w ostatnich wyborach władz organizacji w ogólnej liczbie członków organizacji. Wskaźnik ten wyniósł 45% dla całego sektora. Najwyższy był w stowarzyszeniach (51%) i w fundacjach (49%), znacznie niższy - w organizacjach samorządu gospodarczego i zawodowego (10%) a najniższy - w społecznych podmiotach wyznaniowych (4%).

Poza udziałem w wybieraniu władz, innym ważnym wymiarem partycypacyjnego zarządzania jest włączanie osób korzystających z dóbr lub usług dostarczanych przez organizację w procesy decyzyjne, m.in. w konsultacje sposobu, w jaki organizacja wspiera swoich beneficjentów. Badane w SOF 2006 organizacje non-profit w znacznej większości deklaruja, że ma u nich miejsce tego rodzaju partycypacja beneficjentów (tak twierdzi 67% organizacji). Trzeba jednak dodać, że znacznie mniejszy jest odsetek organizacji dopuszczających do udziału w zarządzaniu beneficjentów, którzy nie są członkami badanej organizacji (24%)

PODSUMOWANIE I REKOMENDACJE

Podsumowując zebrane powyżej wyniki badań, trzeba stwierdzić, że sektor non-profit ma w Polsce do dyspozycji stosunkowo skromne zasoby ekonomiczne i społeczne (odpowiednio czterokrotnie i dwukrotnie mniejsze niż przeciętna w „starych” krajach Unii Europejskiej). Ponadto potencjał ekonomiczny polskiego sektora non-profit rozwijał się w latach 1997-2005 znacznie wolniej niż można byłoby oczekiwać, obserwując chociażby wzrost liczby organizacji non-profit.

Zasadniczą przyczyną słabej dynamiki zatrudnienia w sektorze non-profit jest ograniczona pula środków, z których mogły korzystać organizacje, co z kolei wynika z wypchnięcia podmiotów non-profit ze sfery tradycyjnych usług społecznych w okresie PRL i nie odzyskania utraconej pozycji oraz zasobów po upadku komunizmu (jedynym wyjątkiem

są tu społeczne podmioty wyznaniowe, które zachowały ciągłość prawną i bardzo skutecznie odzyskują odebrane im mienie).

Powstające licznie małe organizacje (bez personelu) nie widzą przeważnie perspektyw na rozwój swojego potencjału, co ogranicza także możliwość realizowania przez nie funkcji usługowych. Co gorsza, stagnacyjno-pesymistyczna wizja przyszłości swojej organizacji dominuje też wśród przedstawicieli organizacji średniej wielkości (1–5 pracowników). Z kolei liczba silniejszych organizacji (6 i więcej pracowników) przyrasta w bardzo ograniczonym tempie wobec braku dostępu do większych środków (dotyczy to sytuacji na przełomie 2005/2006 r.).

Istotną przyczyną małej dostępności środków finansujących działalność SNP było ograniczone wsparcie publiczne. Środki publiczne stanowią tylko 29% przychodów SNP wobec przeciętnie 50% w krajach Europy Zachodniej¹⁰. Wyniki badania SOF 2006 wskazują też na słabe jeszcze działanie mechanizmu 1% odpisu podatku PIT, który miał służyć dofinansowaniu najlepszych organizacji.

1. Remedium na problemy ograniczające skalę środków dostępnych dla sektora non-profit może być:

- ✧ szersze otwarcie sfery usług społecznych finansowanych ze środków publicznych dla organizacji non-profit (uspołecznianie zamiast komercjalizacji w sferze ochrony zdrowia, ubezpieczeń społecznych, usług opiekuńczych itp.);
- ✧ uproszczenie, lepsze wypromowanie i upowszechnienie mechanizmu wsparcia organizacji za pomocą odpisu 1% podatku PIT;
- ✧ dofinansowanie środkami publicznymi kosztów zatrudnienia osób z grup mających szczególne trudności na rynku pracy;
- ✧ uproszczenie procedur i obniżenie wymagań techniczno-kapitałowych warunkujących udział w wybranych publicznych programach krajowych bądź unijnych w celu ułatwienia dostępu do nich organizacjom nieposiadającym jeszcze poważnego zaplecza instytucjonalnego;
- ✧ uruchomienie publicznych programów pomagających organizacjom non-profit w sfinansowaniu wkładu własnego niezbędnego do otrzymania środków z funduszy unijnych.

2. Ważnym powodem ograniczonej skali zasobów i usług sektora non-profit jest brak dostatecznego wsparcia infrastrukturalnego i doradczego dla licznie powstających małych organizacji. Wsparcie takie w postaci dostępnej dla organizacji infrastruktury lokalowo-

¹⁰ Leś E., Nałęcz S., *Sektor non-profit. Nowe dane i nowe spojrzenie na społeczeństwo obywatelskie w Polsce*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2001 (<http://www.isppan.waw.pl/pbon/raport.zip>).

sprzętowej, doradczej, a w pewnym zakresie również finansowej, winno być dostępne nie tylko dla organizacji działających w dużych miastach, lecz także lokalnie, w małych ośrodkach miejskich i na wsi.

Tego rodzaju działania wspierające mogłyby z jednej strony podtrzymać entuzjazm osób zakładających nowe organizacje, z drugiej zaś strony mogłyby w perspektywie doprowadzić do zwiększenia się liczby organizacji potrafiących pozyskiwać większe środki i rozwinąć świadczone przez siebie usługi dla większego pożytku lokalnej społeczności. Motorem lokalnych działań wspierających powinien być samorząd lokalny, zainspirowany być może na początek odpowiednim programem z centralnych środków krajowych lub unijnych.

3. Dla przekonania lokalnych decydentów oraz szerokiej opinii publicznej o potrzebie uczestnictwa i wspierania inicjatyw organizacji non-profit wskazane byłoby prowadzenie badań, opisywanie i upowszechnianie informacji o dobrych praktykach w działaniu tych organizacji. Przykłady dobrych praktyk mogłyby być także inspiracją dla nowych inicjatyw społecznych i reformy organizacji już działających.

4. W analizach stwierdzono, że stosunkowo niewiele organizacji non-profit uzyskiwało przychody z działalności gospodarczej (7%) lub z odpłatnej działalności statutowej (16%). W 2005 r. niewiele było też podmiotów posiadających status organizacji pożytku publicznego (6%) lub takich, które rozpoczęły starania o uzyskanie tego uprzywilejowanego statusu (5%). Jednocześnie z badań jakościowych przeprowadzonych w ramach PRR „Tu jest praca”, wiadomo, że przeszkodą w podejmowaniu wszystkich ww. działań jest często brak wiedzy i umiejętności oraz wynikające z tego obawy. Niewątpliwą pomocą w pokonaniu tej bariery byłyby szeroko dostępne, praktyczne szkolenia dla działaczy organizacji non-profit oraz system łatwo dostępnego poradnictwa w rozwiązywaniu problemów, jakie napotykają organizacje, chcące rozwinąć swoją działalność¹¹.

5. Sektor non-profit posiada obok zasobów ekonomicznych znaczącą bazę członkowską oraz pewien potencjał pracy społecznej. Niestety nie we wszystkich typach organizacji potencjał ten był w satysfakcjonującym stopniu wykorzystywany do realizowania funkcji demokratycznej (dotyczy to zwłaszcza społecznych podmiotów wyznaniowych). Stosunkowo mało organizacji dba również o włączanie w procesy konsultacyjne beneficjentów swoich usług. W tym zakresie przydatne byłyby działania badawcze i edukacyjne, pokazujące organizacjom korzyści wynikające z jak najszerzego włączania członków i beneficjentów we współdecydowanie o kierunku i formach działania organizacji.

¹¹ Pieliński, B., *Uwarunkowania rozwoju lokalnej gospodarki społecznej na tle niezaspokojonych potrzeb lokalnych społeczności*, w: Nałęcz S. (red.), *Gospodarka społeczna w Polsce. Wyniki badań 2005-2007*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa, 2008: 270.

6. Ważność realizowanych przez sektor non-profit funkcji usługowych, zatrudnieniowych, a nade wszystko socjalizacyjnych (szkoła demokracji) powinna skłaniać władze oraz podległe im służby statystyki publicznej do realizowania systematycznych i prowadzonych z neutralnej pozycji badań monitorujących zasoby oraz efekty działalności sektora non-profit

* * *

ANEKS METODOLOGICZNY

Badania dotyczące 2005 r. przeprowadzono metodą pocztowo-ankieterską z użyciem formularzy SOF-1 (badanie fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych oraz społecznych podmiotów wyznaniowych) i SOF-4 (badanie organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego oraz organizacji pracodawców) na losowo-warstwowej próbie 5 336 podmiotów (uwzględniono jednak tylko jednostki posiadające nr REGON). Kompletność realizacji próby wyniosła 66%, ale po uwzględnieniu informacji nt. przyczyn braku realizacji badania, współczynnik realizacji próby wyniósł 90%. Dane nt. 10% niezbadanych ale istniejących podmiotów – poprzez odpowiednie doszacowania – uogólniono na populację w ramach poszczególnych warstw. Ze względu na zbliżony zakres formularzy badań SOF-1 i SOF-4 i jednoczesną ich realizację w II kwartale 2006 r. w niniejszym folderze są one określane łącznie jako badanie SOF 2006.

W zakresie członkostwa i pracy społecznej odwołano się także do cytowanych w przypisach wyników sondaży opartych na reprezentatywnych losowych próbach dorosłej ludności Polski przeprowadzonych przez CBOS¹², przez SMG/KRC wspólnie z Klon/Jawor¹³, a także do analiz międzynarodowych prowadzonych w Instytucie Studiów Politycznych PAN¹⁴.

Dane porównawcze dotyczące roku 1997 pochodzą z badania zrealizowanego przez GUS na formularzu SOF w II kwartale 1998 r. Badanie to zrealizowano metodą pocztową na całej populacji świeckich organizacji non-profit (dla umożliwienia porównań z danymi za 2005 r. z analizy wyłączone zostały związki zawodowe i partie polityczne oraz dokonano doszacowań analogicznymi, jak w przypadku roku 2005, metodami). Dane za 1997 r. dotyczące podmiotów wyznaniowych prowadzących działalność pozareligijną ustalono na podstawie wyników badania statystycznego Z-01 (badanie pełne) i badania losowej próby 534 stowarzyszeń, fundacji oraz innych organizacji społecznych i społecznych podmiotów wyznaniowych przeprowadzonego w 1998 r. w ramach *Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project*.

¹² Wciórka B., *Stan społeczeństwa obywatelskiego...*, op. cit.

¹³ Gumkowska M., Herbst J., Wygnański J., *Wolontariat, filantropia i 1%*, op. cit.

¹⁴ Nałęcz S., Bartkowski J., *Social and Economic Potentials of the Civil Society Organizations in CEE after 1989*, w: Eliason S. (red.), *Building Democracy and Civil Society East of the Elbe*, London-NewYork, Routledge 2007.